

nyugatos hangulatú és nyugatos gondolatvilágú esszék. Az esszé pedig a szépirodalom műfaja: aki esszét ír, az író. A pontos tárgyyszerűség e kis kötet írásaiban egyben az író saját gondolataival és saját lélegzetvételével. Nemcsak általánosságban fogalmaz, hanem megnevez, Hitlert, Horthy minisztereit, a szocialista rendszernek nevezett politikai és rendőri diktatúra évtizedeit. Márait idézve és őrajta keresztül. De elsősorban és végső soron is ez a kis kötet az ő könyve, Márai inkább csak katalizátor és jó értelemben vett ürügy. Nekem éppen ezért tetszik. Hiszem és vallom, hogy az irodalomtörténetírásnak, ha életben akar maradni, abba kell hagynia a természettudományokkal való versenyfutást, és vissza (vissza? előre!) kell fordulnia a természetes irodalomolvasás lelki szabadságához.

És most hadd fordítsam a tartalomismertető recenzió szavát én is személyesre. A mi családkban édesanyám volt Márai-rajongó, gyerekkori lakásunk könyvespolcain ott sorakozott minden kötete. A tilalom évtizedeiben aztán az én dolgom volt nyugati útjaimon, hogy beszerzzem „künn” (Márai modoros szóhasználata) megjelent könyveit. Néha kalandosan csempésztem őket haza, s édesanyám, miközben Kazinczy Gábor kéziratái között kutatott, és az *Életrajzi Lexikont* szerkesztette, egy szuszra elolvasta őket. Ezek voltak a legjobb ajándékok. Tudtam Márai jelentőségét, tanítottam az egyetemen, amikor művei itthon még tiltólistán voltak, mert arra gondoltam, nem lehet, hogy a magyar irodalom leendő tanárai ne halljanak róla. Tudtam, hogy az *Egy polgár vallomásainak* első kötete remekmű, kedvencem volt a *Csutora*, s igazat adtam Sötér Istvánnak, amikor egyszer azt mondta, hogy a *Szindbád hazamegy* a legszebb Krúdy-regény. Tudtam Márai jelentőségét, de voltak fenntartásaim vele szemben. Nem szépírói teljesítményével, hanem szemléletének és magatartásának néhány mozzanatával.

Én úgy gondolom, hogy az antiszemita zsidózás elutasítása kizáró parancs, aki zsidózik, kizárja magát a szellemi életből. De nem szeretem a prolizást sem. Márai ezt nem érezte illembe ütközőnek „Nincs silányabb, megalázóbb ellenfél a prolinál” — írta (53.). Esterházy Péter nem írt ilyet. Nem tartom erénynek nemesnek nevezett konzervatívságát, hogy hosszú éveket élt Párizsban és semmit nem vett észre az akkor hegycsúcsaikon járó avantgárd mozgalmak izgalmas kísérleteiből. Abban sem vagyok biztos, hogy különös erkölcsi erény volt itt hagynia az országot. Nagy írók maradtak itthon. Németh László és Déry Tibor életműve nem kisebb az övénel. Szerintem aránytalanságok vannak mai megítélésében, a mai kritika túlságosan kiemeli

őt természetes közegéből, a második nemzedék írói közül. De bízom benne, hogy előbb-utóbb helyreáll az egyensúly, s lesznek, akik akár még a *Felelet* első kötetét is kézbe veszik. (*Hungarovox Kiadó*, Budapest, 2016)

KENYERES ZOLTÁN

VÉGEL LÁSZLÓ: BALKÁNI SZÉPSÉG, AVAGY SLEMIL FATTYÚJA

Újvidéktől Újvidékig terjed Végel László könyvekben mérve majd fél évszázadnyi prózaírói pályája, melynek két szélső pontja az 1968-ban Újvidéken megjelent, akkor nagy érdeklődést kiváltó s az utóbbi években magyar és szerb (fordítója Aleksander Tišma!) nyelvterületen is újabb kiadásokat megélt *Egy makró emlékiratai*, illetve a tavaly Pesten megjelent *Balkáni szépség, avagy Slemil fattyúja* című regénye. Mindkét mű színhelye Újvidék, s mindkét regény tárgya az idegenség, amit az ember a maga életközegében tapasztal. A huszonévesen írt *Makró* (ahogy az irodalmi zsargonban elterjedt) a helyét nem találó fiatalok világát jeleníti meg, a *Slemil* (ahogy talán majd az irodalmi zsargon számon fogja tartani) pedig arról a hontalanságról szól, melyet több évtizednyi egymást követő, egymásnak ellentmondó társadalmi és politikai változások alapján saját szülőhelyén tapasztal az immár érett alkotókorba jutó író. Míg a *Makró* közérzeti gyorsfotó, ma azt mondanánk, alkotói szelfi, addig a *Slemil* időben nagyobb, majd egy századot felölölő közösségi tabló. Hogy pedig Végel érdeklődésében, gondolkodásában és következképpen opusában mind az idegenség, mind pedig a hontalanság érzése egy életre szólóan jelen van, azt a két regény megírása közötti évtizedek esszéket, naplókat, traktátust olykor regényszerű struktúrába helyező gazdag és változatos könyvtermése tanúsítja.

Az egyik naplótöredékében magát „íróasztala fölé görnyedő neoplantái”-nak valló Végel ezt a már-már monomániás életélményt, amit hazátlan lokálpatriótaként érez — amint esszéi és immár több évtizedre rúgó, heti rendszerességgel publikált naplójegyzetei bizonyítják —, olykor regényben is igyekszik olvasói elé tárni. Ezúttal úgy, hogy a romantikus író, Chamisso 1814-beli különös történetének zseniális ötletét veszi kölcsön, mely szerint egyik novellájának hőse, Schlemihl Péter, miután árnyékát eladta az ördögnek, elvesztette egyéniségét, amit Végel olyképpen módosít, hogy a regény főszereplője azért nem lehet önmaga, mert több árnyéka (=neve) van, melyek az éppen hatalmon levő rendszertől függően változnak. Nagypapa, a re-

gény főszereplője, kinek élettörténetét unokája meséli el, a monarchiabeli anyakönyv szerint Johann Schlemihl volt, 1918 után a királyi, s majd 1945 után a titói Jugoszláviában viszont Jovan Šlemil lett, míg a rövid magyar „megszállás” alatt Slemil Jánosként tartották nyilván. Nem véletlenül fakad ki a partizántiszt, Svetozar, a történet egyik drámai pillanatában: „Te szerencsétlen, magad sem tudod az igazi neved. Ez a világ tele van hozzád hasonlókkal.” Közéjük tartozik az unoka is, aki Franz is, Ferenc is, míg végül Franja lesz. Különben ő a címben említett Slemil fattyúja, ki anyja után Slemil, de fattyú, mert nem tudni, ki az apja, Svetozar vagy egy magyar tiszt, ahogy az ügyesen bonyolított történetvezetésből végül váratlanul kiderül. De mivel a nagyapa élettörténetének két meghatározó élet-tartamát jelenti a magyar tiszt és Svetozar szerepeltetése, a narrátori feladatot ellátó unoka apjának kiléte a regénynek nem csak színező mozzanata. Mindkettőn két olyan, a regényben talán a kelleténél bőségesebben előadott korszakot jelképeznek, melyeket a nagyapa igencsak megsínylett. Kedvelték, mert hűségesen szolgált, remek országcímereket készített kovácsoltvasból, majd rokkantokra verték, de, mint hosszú élete során mindent, ezt is szerencsésen megúsza. A legújabb rendszerváltás a kommunizmus áldozatát látja benne, utcát neveznek el róla, szobrot állítanak neki és emlékházat hoznak létre, bár meggyőződésük szerint „jellemetlen senkiházi volt. Megjátszotta a féleszűt, amivel még az OZNA-tisztet is átjuttatta. Horthy udvari bohóca, a komcsik komédiása” volt, s mondja ezt nem más, mint az „új világ” háborúban magát jól megszedő, benzínbáróként ismert maffiózója. S mindez részben igaz is, meg nem is, lévén hogy a nagyapa mást sem akart, mint túlélni az adott, kivétel nélkül hazug rendszert. S hogy szándékának konkrét célja is legyen, életben maradását két rögeszmévé lett vágy vezérelte: megőrizni az első világháború előestéjén Bécsbe szaladt gazdája műhelyét, hogy ha Schwarz úr visszajön, ahogy távozásakor ígérte, mindent úgy találjon, ahogy itt hagyott, illetve hogy lánya, Erika postáskisasszony legyen. Mindkettő illúzió maradt. Schwarz úr visszatérését is, Erika állásba juttatását is az egymást követő rendszerek akadályozták meg, amivel az író azon meggyőződésének ad hangot, hogy az egyes ember mindig az adott rendszer áldozata, sohasem érvényesítheti saját vágyait. Bár egyhelyben él, mint nagyapa, de három neve van, sohasem lehet önmaga és nincs sem igazi otthona, sem hazája. Mindig azt a hatalmat kell szolgálnia, amely azt kívánja elhítenni vele, hogy számára hazát teremtett. Ebben, ha hosszú

életű, kezdetben még hisz is, de utóbb rájön, hogy a haza nimbusza csupán ámitás, ami ellen úgy védekezhet, ha rálel arra, amivel szemben a hatalom tehetetlen. Nagyapa számára ez a menekülő magyar uraságtól hátrahagyott keresztség, amelybe ő egy kiadós verés után kerül, de amely ettől kezdve számára védelmet nyújt.

Hogy az egyes ember örök kiszolgáltatottja a hatalomnak, s ami vele történik, az a külvilág hatására történik — ez Végel alapvető létfilozófiai tapasztalata —, az a regényben leghitelesebben akkor jut kifejezésre, ha az író autentikus történelmi, társadalmi és politikai situációkat teremt, s nem törekszik szereplői belső, lelki világának ábrázolására. Ha számára nem az ember, hanem a helyzet a fontos, amelybe szereplői kerülnek, élnek. Ez a prózaesztétikai elképzelés eredményezi, hogy Végel nem szépprózát, hanem prózát ír, lévén hogy ő kezdetűl fogva politikai alkat, akihez a publicisztika (napló, esszé, cikk) közelebb áll, mint a mívés megformálással írt, általa „nyafogós” nevezett regény, ahogy ezt naplójegyzeteiben gyakran szóvá teszi. Kétségtelenül tiszteletet érdemlő szemlélet, amit el kell fogadni, de ami — épp az itt bemutatott *Slemil*-regény ismeretében — vitára is készíteti a kritikust, aki számára a lényegében ismert élethelyzetekkel egyenértékű néhány szereplő lelki élete. A *Slemil*-ben elsősorban a festőből lett partizántiszt, majd befolyásos politikus, Svetozar és a színészből bátor frontharcossá lett, majd nagy szerelme elvesztése miatt kegyetlen, bosszúálló gyilkos, Svetlana (különben Svetozar felesége!) története, gondolkodása, viselkedése. Nem kevésbé érdekes a címben említett balkáni szépségnek nevezett bécsi festőmodellé lett belgrádi hölgy, Ivana sorsának alakulása. Ha prózapóétikai elvéhez Végel kevésbé kíván hú lenni, s olyan történelmi evidenciák részletes leírása, mint a magyar „megszállók” fennhéjázó viselkedése, majd gyáva megfutamodása, illetve a „felszabadítók” kegyetlenkedése helyett jobban belemélyül szereplői, köztük a nagyapa és unokája, belső világának differenciáltabb ábrázolásába, akkor ezt az ügyesen bonyolított cselekményű regényt komplettebb alkotásként tarthatnánk számon. (*Noran Libro*, Budapest, 2015)

GEROLD LÁSZLÓ

DARVASI LÁSZLÓ: ISTEN. HAZA. CSAL.

Manapság kétfajta vita is zajlik a magyar próza jelenéről. Egyfelől az örök dilemma újra és újra visszatér: alulértékelt-e a novella a regénnyel szemben? Másfelől: milyen értéket képvisel kor-